

ગૃહસ્થ પણ નિર્વાણ માર્ગ ઉપર ચાલી શકે છે.
ગિહિવાવાર પરદિઆ હેયાહેડ મુળંતિ।
અણુદિણુ જ્ઞાયહિ દેડ જિણુ લહુ ણિવ્વાણુ લહંતિ।।૧૮।।
ગૃહકામ કરતાં છતાં, હેયાહેડનું જ્ઞાન;
ધ્યાવે સદા જિનેશપદ, શીઘ્ર લહે નિર્વાણ. ૧૮

અન્વયાર્થ :- (ગિહિવાવાર પરદિઆ) જે ગૃહસ્થના વ્યાપારમાં લાગેલા છે (હેયાહેડ મુળંતિ) તથા હેય ઉપાદેયને જાણે છે (અણુદિણુ જિણુ દેડ જ્ઞાયહિ) અને રાત દિવસ જિનેન્દ્ર દેવનું ધ્યાન કરે છે (લહુ ણિવ્વાણુ લહંતિ) તે પણ શીઘ્ર નિર્વાણ પામે છે.

વીર સંવત ૨૪૯૨, જેઠ વદ ૧૦, સોમવાર
તા. ૧૩-૦૬-૧૯૬૬
ગાથા-૧૮, ૧૯. પ્રવચન નં. ૭

૧૮મી ગાથા. જુઓ! આ ગાથા (એમ કહે છે) ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ અનુભવ થઈ શકે છે. સમજાણું કાંઈ? એની આ ગાથા છે, જુઓ! ‘ગૃહસ્થ પણ નિર્વાણ માર્ગ ઉપર ચાલી શકે છે.’ ગૃહસ્થમાં રહેલો જીવ મોક્ષના માર્ગ ઉપર ચાલી શકે છે. એમ નહિ કે સાધુ જ મોક્ષમાર્ગમાં ચાલી શકે. એ વાત અહીંયાં મુખ્ય સ્થાપવા આ વાત કરે છે, જુઓ!

ગિહિવાવાર પરદિઆ હેયાહેડ મુળંતિ।
અણુદિણુ જ્ઞાયહિ દેડ જિણુ લહુ ણિવ્વાણુ લહંતિ।।૧૮।।

શું કહે છે? ગૃહસ્થમાં વેપારમાં, ધંધામાં લાગ્યો હોવા છતાં, સંસારમાં ગૃહસ્થાશ્રમનો વેપાર, ધંધો હોવા છતાં ‘હેયાહેડ મુળંતિ’. છોડવા યોગ્ય શું છે અને આદરવા યોગ્ય શું છે એનું એને જ્ઞાન હોય છે. શું કહ્યું સમજાણું? ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં એના જ્ઞાનમાં ગૃહસ્થાશ્રમીને ધર્મ હોય છે, કઈ રીતે? કે, હેય એટલે પુણ્ય-પાપના રાગ ઉત્પન્ન થાય, વેપારના-ધંધાના કે પૂજા, ભક્તિભાવના, પણ એ હેય છે એવું એને જ્ઞાન વર્તવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? હૈં?

મુમુક્ષુ :- કોને વર્તવું જોઈએ?

ઉત્તર :- ગૃહસ્થને.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દષ્ટિને કે મિથ્યાદષ્ટિને?

ઉત્તર :- મિથ્યાદષ્ટિની અહીં ક્યાં વાત છે? હેયાહેયનું જ્ઞાન સમ્યગ્દષ્ટિને (વર્તે છે). અહીં તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં ધર્મ થઈ શકે છે અને મોક્ષને માર્ગે ચાલી શકે છે એ વાત અહીંયાં સિદ્ધ કરવી છે. એમ નહિ કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં આપણે કાંઈ ન કરાય, આપણે કાંઈ ન કરી શકીએ, એ તો મુનિ થાય, ત્યાગી થાય એને હોય, એમ નથી.

મુનિ ઉગ્રપણે અંતરના આનંદના પુરુષાર્થથી વારંવાર આનંદ અતીન્દ્રિયનો લઈ અને શીઘ્રપણે મોક્ષનું ઉત્કૃષ્ટ સાધન કરે છે. ઉત્કૃષ્ટ સાધન કરે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં એને જોગ આત્માનું ઉપાદેયપણું.. આવ્યું ને? હેય-ઉપાદેય. ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો, ધંધામાં હો છતાં એને દરેક ક્ષણે રાગાદિ, પુણ્યાદિ, પાપાદિ ભાવ એ હેય છે, પરવસ્તુ શરીરાદિની ક્રિયા થાય તે હું એનો કર્તા નથી. એવું એને ક્ષણે ક્ષણે સમ્યગ્દષ્ટિને જ્ઞાન વર્તતું હોય છે. પાપના, પુણ્યના ભાવ પણ આવે, દેહની ક્રિયા હો (પણ) એ બધાને હેય તરીકે જાણે છે. સમજાણું કાંઈ? અને ઉપાદેય તરીકે ત્યાગ.

હેય અને ઉપાદેયને - ત્યાગવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્યને જાણે છે. આ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય પરમાનંદની મૂર્તિ સ્વરૂપ છે એ જ મારે આદરણીય અને ધ્યાન કરવા લાયક છે એમ ગૃહસ્થાશ્રમમાં સમકિતી આ પ્રમાણે વર્તન કરી શકે છે. કહો, સમજાણું આમાં? કેટલાક કહે, ગૃહસ્થાશ્રમમાં એ અનુભવ અને આત્મમાર્ગ ન હોય. અહીં તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં નિર્વાણ માર્ગ હોય એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ઈ આઠમે હોય.

ઉત્તર :- અહીં શ્રાવકને આઠમે ક્યાં હતા?

મુમુક્ષુ :- મુનિને સાતમે હોય.

ઉત્તર :- મુનિનું એને ક્યાં કાંઈ ભાન છે?

અહીં તો નિર્વાણ નામ આત્મા જ નિર્વાણસ્વરૂપ છે. શું કીધું? ભગવાનઆત્મા જ મોક્ષસ્વરૂપ છે. એ તો પોતે છે. હવે એને મોક્ષસ્વરૂપનું સાધન પોતામાં છે એ કેમ ન કરી શકે? સમજાણું કાંઈ? આત્માનો સ્વભાવ ત્રિકાળ (છે). એક સમયનો વિકાર છે એ છોડીને એ હેય છે, એ હેય છે અને આખું સ્વરૂપ અખંડાનંદ પૂર્ણ પ્રભુ અનંત ગુણનો પિંડ તે ઉપાદેય છે. એવું સ્વરૂપ તો પોતાનું છે. પોતાનું એવું સ્વરૂપ છે અને પોતાનું કામ એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ન કરી શકે એમ કેમ હોઈ શકે? સમજાણું કાંઈ? ‘શશીભાઈ’! સમજાણું? ઉપાદેય. આત્મા પોતે ચીજ છે, અનંત આનંદ ગુણનો પિંડ છે હવે એ પોતે છે એ ઉપાદેય છે એમ કેમ ન કરી શકે? ‘રતીભાઈ’! ઝીણી વાત છે આ. નજીકની વાત (છે), એમ કહે છે.

ગૃહસ્થાશ્રમી આત્મા છે કે નહિ? ઈ ગૃહસ્થાશ્રમીને પણ આત્મા છે કે નહિ? તો આત્મા છે એ પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ રાખીને પડ્યો છે. વીતરાગ સ્વરૂપ અને આત્માના સ્વરૂપમાં કાંઈ ફેર નથી. એવું પોતાનું સ્વરૂપ છે. એનું ઉપાદેયપણું ગ્રહણ કરીને અને એનું સાધન

પણ એનામાં છે, એનું સાધન કાંઈ બાહ્ય ક્રિયામાં કે રાગમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ પોતે અનંત આનંદાદિ શુદ્ધ (છે) એને ઉપાદેયપણે ગ્રહણ કરીને સાધન પણ (એનામાં છે). રાગને દૂરથી (છોડીને), રાગાદિ વિકલ્પો અને પરવસ્તુ દૂર (છે), એ દૂર જે ચીજ છે એ સાધન નથી. એમાં નથી એ સાધન નથી, એમાં છે એ સાધન છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘મનસુખભાઈ’! આ દુકાન-બુકાન, ધંધા એને ઘરે રહ્યા, એમ કહે છે. આ રાગાદિ હોય પણ એને ઘરે, રાગાદિ હેયપણે વર્તે છે. એના અંતરમાં શુદ્ધ પરમાત્મા, હું શુદ્ધ આનંદ છું એવી વસ્તુ જે છે એને ઉપાદેય (કરીને) આ જ હું છું એમ માનવું એનું નામ ઉપાદેય. સમજાણું કાંઈ? અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત આનંદ, અનંત બળ એવું મારું આત્માનું સ્વરૂપ (છે). વીતરાગનું સ્વરૂપ અને મારા સ્વરૂપમાં પરમાર્થ કાંઈ ફેર નથી. એની પર્યાયમાં નિર્મળતા છે પણ એની નિર્મળતા જે પૂર્ણ છે એવો પૂર્ણ મારો વસ્તુનો સ્વભાવ છે. એવી અંતરમાં રચિ કરીને, દષ્ટિ કરીને ઉપાદેય તરીકે આત્માને સ્વીકારવો. એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ક્યાં આત્મા ચાલ્યો ગયો છે કે ન સ્વીકારી શકાય? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ આત્મા તો આત્મા છે. ત્યાં દૂર દષ્ટિ હતી, પર ઉપર, રાગ ને પર (ઉપર હતી) એને સમીપમાં કર (કે), આ આત્મા. સમજાણું કાંઈ? અને એનો માર્ગ પણ શુદ્ધ છે. વસ્તુ શુદ્ધ છે તો એની અંતરમાં શ્રદ્ધા, એનું જ્ઞાન, એનું આચરણ એ પણ સ્વભાવનું સાધન શુદ્ધ છે. એ પણ પોતાના સમીપમાંથી જ આવે છે. એ કાંઈ દૂર (પદાર્થમાંથી) કે રાગમાંથી આવતું નથી. તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં આત્માને મોક્ષનો માર્ગ કેમ ન થઈ શકે? એમ કહે છે. એટલે કે થઈ શકે.

વસ્તુ પોતે છે એનું જ્ઞાન કરે અને આ કિંમતી ચીજ છે, બીજી કોઈ ચીજ કિંમતી મારી દષ્ટિમાં નથી. રાગ નહિ, અલ્પજ્ઞતા નહિ, પર નહિ. આ મહાન પદાર્થ કિંમતી (છે) એમ જ્યાં દષ્ટિમાં ઉપાદેય તરીકે વસ્તુ છે તેને ગ્રહણ કરવાની, આદરવાની, એમાં ઠરવા જેવી આ ચીજ છે એમ જ્યાં દષ્ટિમાં ઉપાદેય આવ્યું તો એ કેમ ગૃહસ્થાશ્રમમાં ન થઈ શકે? સમજાણું કાંઈ? અને એનું સાધન પણ અંદર સ્વભાવ છે.

જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્ય સ્વભાવ, એ અંતરમાં પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવના એકાગ્રતાનું સાધન પણ એના સમીપમાં, નજીકમાં એમાં છે. ‘વજુભાઈ’! આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ પોતે છે. ઈ કહે છે. ‘ગિહિવાવાર પરદિઆ હેયાહેત મુળંતિ’ કેમકે ઉપાદેય ચીજ પોતે છે, એને કેમ સાધન તરીકે કરી ન શકે? સમજાણું કાંઈ આમાં? ભગવાનઆત્મા પરમાનંદનું રત્ન છે, એ પરમાનંદનું રત્નસ્વરૂપ પોતે છે એમ એની દષ્ટિમાં જ્યાં આદર આવ્યો એટલે સ્વભાવના સાધનરૂપ આત્મા પોતે છે અને એની અંદરમાં એકાગ્ર થતાં સાધનની પર્યાય પ્રગટ થાય એ પણ એના પોતામાં સમીપમાંથી થાય છે, એ કંઈ રાગમાંથી, નિમિત્તમાંથી થતી નથી. હૈં?

મુમુક્ષુ :- ધંધાર્થીને કંઈ બાધા નથી.

ઉત્તર :- હા. ધંધાર્થીના ભાવ એ નહિ. એ તો કીધું. ધંધાર્થીનો ભાવ તે હેય છે પણ એ કાળે પણ ધંધાર્થીના જીવની શક્તિનું સત્ત્વ છે કે નહિ? એમ અહીં તો કહે છે. ‘ગિહિવાવાર’ એટલો શબ્દ છે ને? ગૃહસ્થાશ્રમનો ધંધો અને વેપાર હોવા છતાં, એક વાત. એ ‘પરદિઆ’ એમાં રહ્યો છતાં હેય એવા ગૃહસ્થના વેપારને, રાગાદિ ભાવને, અશુભભાવને ધંધાના ભાવને, આ પુણ્યભાવને, આ શરીરાદિની ક્રિયાને હેય જાણે. આ નહિ, આ નહિ અને આત્મા અનંત ગુણનો પિંડ તે હું. કહો, સમજાણું કાંઈ? કહો, ‘રતીભાઈ’! તું છો અને તારું ન કરી શકે એનો અર્થ શું? હેં?

હેય-ઉપાદેયને, ત્યાગવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જાણે છે, જાણે. જ્ઞાનમાં એનો વિવેક વર્તે, વિવેક વર્તે કે, આ પરમાનંદ સ્વરૂપ આત્મા (તે હું છું). પણ એનો ખ્યાલ પહેલો શાસ્ત્રથી, ગુરુગમથી, તીવ્ર જિજ્ઞાસા, એનું પાછું ઉપાદાન, જેવું એનું સ્વરૂપ છે એને પહેલું જાણવું જોઈએ. જાણે ત્યારે એની ક્રિમતમાં એની દૃષ્ટિ જાય. ઓ..હો...! આ આત્મા, જેમાં અતીન્દ્રિય આનંદ પૂર્ણ ઠસોઠસ ભર્યો છે, જેમાં જ્ઞાન ને વીર્ય આત્મામાં પૂર્ણાનંદ પડ્યું છે, પૂર્ણ પડ્યું છે, એવા અનંત ગુણસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા તું પોતે છે. તો ગૃહસ્થાશ્રમના વેપારના કાળ વખતે એ આત્મા ચાલ્યો ગયો છે? એ આત્માને ઉપાદેય તરીકે શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં ગ્રહણ કરે અને રાગાદિને હેય જાણે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં એ આત્માનો ધર્મ થઈ શકે છે. કહો, સમજાણું આમાં?

બરકત કે દિ’ આવતી હતી? એમાં બરકત કે દિ’ આવતી હતી? ધૂળમાં. એ જાણે છે કે જેટલા પુણ્ય હશે એ પ્રમાણે આ આવે છે અને મને આ રળવાનો ભાવ થાય છે એ પાપ છે, હેય છે, દુઃખદાયક છે એમ જાણે છે. સમજાય છે કાંઈ?

હેય જાણે એમાં બરકતનો લાભ વધારે ક્યાંથી થાય? એમ (કહે છે). લાભદાયક માને તો લાભ થાય. એમ લાભદાયક માને તો લાભ થાય. લાભદાયક ન માને તો લાભ શી રીતે થાય? એમ હશે? ‘મનસુખભાઈ’! એને પૂછો એને, આ બે બેઠા છે, જુઓ! કાકો, ભત્રીજો બે બેઠા ઇ. બેય મોટા ધંધા કરે છે ન્યાં. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો એટલી વાત છે કે, જે શરીર, વાણી, મનની ક્રિયાઓ થવા કાળે થાય છે એ તો ચૈતન્યની તત્ત્વમાં નથી અને ચૈતન્ય તેને કરતો નથી. એટલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં તેનું જ્ઞાન થઈ શકે છે કે આ છોડવા લાયક અથવા લક્ષ કરવા લાયક નથી. હવે ગૃહસ્થાશ્રમમાં જે રાગાદિના ધંધાના પરિણામ થાય એનાથી અધિકાપણે ચૈતન્ય અંદર અનંત ગુણનું ધામ બિરાજે છે, એને ઉપાદેય તરીકે સ્વીકારીને રાગને હેય તરીકે સ્વીકારી શકાય છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એને રાગમાં રસ ન રહે, ધંધામાં રસ ન રહે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ધંધામાં રસ ન લે તો રૂપિયા કેવી રીતે કમાવા?

ઉત્તર :- ધૂળમાંય પૈસા કમાતો નથી, કોણ કમાય છે? ઇ કમાય છે? એ તો પુણ્યને

લઈને આવે, આવવું હોય તો આવે, ન આવવું હોય તો ન આવે. કેમ હશે આમાં? બહુ ધ્યાન રાખે તો આવતું હશે ને ભંગારમાં? નહિ?

મુમુક્ષુ :- એમાં તો ઢગલા મજા આવે.

ઉત્તર :- ધૂળમાં ભૂકા આવે. કહો, સમજાણું આમાં?

અહીં તો કહે છે, બે વાત. એક તું અને એક તારાથી વિરુદ્ધનો વિકાર અને બીજી જાત. હવે ગૃહસ્થાશ્રમની અંદર આ બે ચીજો ને ત્રણ છે કે નહિ? ધંધાનો વેપાર હોવા છતાં આત્મા અંદરથી ચાલ્યો ગયો છે? એ ધંધાના પરિણામ તે દુઃખરૂપ છે, હેયરૂપ છે, આદરણીય નથી એમ એનું જ્ઞાન એણે કરવું જોઈએ અને એનાથી રહિત ત્રિકાળ જ્ઞાયકમૂર્તિ ચિદાનંદ શુદ્ધ છું એનો અંતર્મુખ થઈને આદર કરવો જોઈએ. એવું ગૃહસ્થાશ્રમમાં કેમ ન થાય? ગૃહસ્થાશ્રમમાં ધંધાના કાળમાં પણ આત્મા ભિન્ન પડ્યો છે, એમ કહે છે. એ... 'હરિભાઈ'! ધંધાના કાળના પરિણામમાં અને ક્રિયાના ધંધા કાળે, ધંધાની ક્રિયા જડની, જડની હશે કે શું હશે? 'રતીભાઈ'! એ તો બધી જડની ક્રિયા છે, એ ક્યાં તમે કરો છો? આમ હાલવું, ચાલવું (થાય) એ બધી જડની ક્રિયા છે, આત્મા એને કરતો નથી.

ઇ તો મૂઢ છે, એ તો કહે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં તું રહ્યો છતાં તું ન માન અને નથી કરી શકતો એને માન, તારાથી દૂર જા તો એ તારી ભૂલને કારણે છે. સમજાણું કાંઈ? અમે આ નામા લખીએ, અમે દુકાનની વ્યવસ્થા કરીએ, દુકાન ચાલે એમાં ધ્યાન રાખીએ તો દુકાન સરખી ચાલે.

મુમુક્ષુ :- એવું ધ્યાન ન રાખીએ તો તૈયાર શી રીતે થાય?

ઉત્તર :- ધૂળમાંય તૈયાર થાતું નથી, એને કાળે થવું હોય તો થાય.

એ તો વાત જ શું કીધું? સમીપ નહિ. અહીં તો ધંધાના પરિણામ કાળે અને ધંધાની ક્રિયાને કાળે, અહીં આત્મા છે કે નહિ? એમ અહીં તો કહે છે. કે એકલું છે ત્યાં? અહીંયાં ધંધાના રાગના અશુભ પરિણામ ભલે (હોય), હિંસા, જૂઠું, વિષય આદિ. અને આ બહાર દેહની ક્રિયા લખવું એ બધું અજીવનું (કાર્ય), એ અજીવ તત્ત્વની અવસ્થાની સત્તા છે કે નહિ? અહીં રાગાદિ ધંધાની સત્તાનો ભાવ વિકારી છે કે નહિ? એની સામે આખી ત્રિકાળી જ્ઞાયક સત્તા છે કે નહિ? સમજાણું કાંઈ? કહો, 'પ્રવીણભાઈ'! આહાહા...!

મહાન પ્રભુ ચૈતન્ય, જ્ઞાનથી ભરેલો સમુદ્ર પ્રભુ, આનંદનો મહાસાગર, એવું આત્મદ્રવ્ય તું પોતે જ છો. હવે જ્યાં તું છો ત્યાં ધંધાના પરિણામ કાળે તું ક્યાં ચાલ્યો ગયો છો? પણ તારી નજર રાગ અને પુણ્ય ઉપર છે તેથી તેને તું આદરણીય અને કરવા યોગ્ય માને છે. પણ તારી નજર રાગ અને પુણ્ય ઉપર છે તેથી તેને તું આદરણીય અને કરવા યોગ્ય માને છે. આ ભગવાન જ્ઞાયકમૂર્તિ આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ એ હું છું. રાગાદિ થાય, દેહાદિની ક્રિયા તો જડની (ક્રિયા), જડનું અસ્તિત્વ છે, પર સત્તા છે, પર પદાર્થ છે તો

એની અવસ્થા તો થાય જ છે ને? ઈ અવસ્થા કંઈ મારાથી થતી નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આજે તો બહુ ઝીણું આવ્યું.

ઉત્તર :- ઝીણું ક્યાં (છે)? જ્યાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ કોઈ કહે કે, છૂટવાનો માર્ગ થઈ શકે નહિ, આ એને માટે આ ખુલાસો છે. છૂટવાનો માર્ગ છૂટેલું તત્ત્વ જ્ઞાયકમૂર્તિ તું છો અને તેના સ્વભાવના સાધન વડે છૂટવાનો ઉપાય થઈ શકે છે. એટલે ધંધાના પરિણામ ને બાહ્ય ક્રિયા વડે આ ન થઈ શકે એમ છે નહિ. ‘શશીભાઈ’! આહાહા...! પણ મૂળ નનૂર થઈને એણે ગણ્યું જ નથી. નનૂર.. નનૂર. ઓલા સોટીએ મારે ને? નૂર વિનાનો. એ જોતો (નથી) અને એને કિંમત આવતી નથી. પણ તું પોતે જ ઈ છો.

જિનેશ્વર કહો કે આત્મા.. અહીં આગળ કહેશે, જિનનું ધ્યાન. જિનનું ધ્યાન એટલે તારું. સમજાણું કાંઈ? તું વસ્તુએ જિનસ્વરૂપે જ છો. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? હવે એને છે તેને દષ્ટિમાં ન લ્યે અને જે એનામાં નથી એવા રાગાદિને અને ક્રિયાને દષ્ટિમાં લ્યે એ તો એની પોતાની વસ્તુ છે છતાં ભૂલીને ભાવ કરે એ તો એના જ્ઞાનમાં સ્વતંત્ર છે. હવે વસ્તુ જે છે, એક સમયમાં ભગવાન જ્ઞાનાનંદમૂર્તિ, એનો અંતરમાં સ્વીકાર (થવો) કે, આ આત્મા તે હું. તેનો સ્વીકાર થતાં એનામાં રાગાદિ વિકલ્પ ઊઠે એ એના સ્વરૂપમાં નથી. તેથી તેને હેયબુદ્ધિએ રાખીને, ઉપાદેયબુદ્ધિએ ચૈતન્યને રાખીને બે વચ્ચેનું હેયાહેયનું જ્ઞાન, વિવેક કરી શકે છે. આહાહા...! હેં? આહાહા...! સમજાણું કે નહિ? ‘લક્ષ્મીચંદજી’ સમજાય છે કે નહિ? આ નથી કરી શકતો, એમ કહે છે.

શું તારો આત્મા ચાલ્યો ગયો છે? ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો’. સિદ્ધ સમાન આત્મતત્ત્વ છે, તને ખબર નથી. તારી (તને) કિંમત નથી, તારા જ્ઞાનમાં એની મહત્તા આવે નહિ અને પછી કહે, મારે ધર્મ કરવો છે. ક્યાંથી ધર્મ કરે? ધર્મ કરનાર ધર્મી મહાન પદાર્થ છે એવી બુદ્ધિ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ ઉપાદેયપણે થઈ શકે છે. આહાહા...! એનો અર્થ એ થયો કે, ભગવાનઆત્મા ગૃહસ્થાશ્રમના ધંધાના પર્યાયમાં હો કે બાહ્ય ક્રિયામાં નિમિત્ત તરીકે ઉપસ્થિત દેખાતો હોય છતાં એને હેય જાણી પોતાના શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપને ઉપાદેય જાણી, એ અંતરના આનંદમાં વર્તી શકે છે. અંતરના આનંદમાં વર્તી શકે છે, એમ અહીં કહે છે, ભાઈ! અંતરના આનંદમાં સ્વીકાર કરી શકે છે, રાગને હેય કરી શકે છે અને કોઈ કાળે તે આનંદના અનુભવમાં વર્તી શકે છે. આહાહા...! ‘શશીભાઈ’! ઉપયોગરૂપની વાત કરી.

મુમુક્ષુ :- દરેક સમયે ભોગવે છે.

ઉત્તર :- ઓલી તો છે જ. આ તો આનંદના વર્તનમાં ઉપયોગરૂપે પણ આનંદનું એકલું વર્તન થઈ જાય, એમ કહે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ નિર્વાણ છૂટવાના માર્ગે પડી શકે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં બંધાવાનો માર્ગ એક જ છે, એમ નથી. આહાહા...! સમજાણું આમાં? વાત એ છે કે, એ પ્રભુઆત્મા કેવડો છે એ વાત એના ખ્યાલમાં આવવી જોઈએ. મૂંઝાયેલો

જ પડ્યો છે, અનાદિથી મૂઢ. આ દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ, ધંધાના પરિણામ બસ, આપણે કર્યા. આ પૂજા, ભક્તિ કરી. પણ એ તો રાગ છે. સમજાય છે કાંઈ? અને આ પરનું (કાર્ય) થાય એમાં ઊભો હોય ત્યાં (એમ) થાય કે, જુઓ! આ મેં ધ્યાન રાખ્યું માટે આ થયું. આ લોકો ધ્યાન નથી રાખતા તો નથી થતું. લ્યો! એમેય કેટલાક કહે છે ને? હેં? ઈ કો'ક કહેતા હતા, કો'ક કહેતા હતા. એ તો એ વખતે ઊભો હતો કોણ એનું જ્ઞાન કરાવવા માટે (કહ્યું). (બાકી) કોણ રજકણ પણ ફેરવી શકે છે. સમજાણું કાંઈ? ઈ ગયા, કાલે રાત્રે ગયા. આહાહા..!

આ ગાથામાં શું કહે છે? એવી ગાથા એક ૬૫ મી આવશે. સમજાણું કે, ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ. ગૃહસ્થાશ્રમ એટલે શું? ગૃહસ્થ, ગૃહસ્થ એટલે ઘરમાં રહેવું. એટલે આ ધંધાના પરિણામ, હિંસાના, જૂઠાના પાપ, એમાં એ પર્યાયમાં રહ્યો છે, પણ કોઈ દ્રવ્ય છે કે નહિ આખું ત્યાં? સમજાણું કાંઈ? આખું તત્ત્વ દ્રવ્ય પડ્યું છે કે નહિ? પૂર્ણાનંદનો નાથ જેમાં અનંત સિદ્ધ પરમાત્મા બિરાજે છે. એવા આત્માને દષ્ટિએ ઉપાદેય કરી આ જ આદરણીય છે, રાગાદિ ચાહે તો પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રતના, પૂજા, ભક્તિના પરિણામ હો કે ચાહે તો ધંધાના, હિંસા, જૂઠ, ભોગના હો પણ એ બેય પરિણામ હેય છે, છોડવા યોગ્ય છે. એટલો બધો દષ્ટિમાં રાગનો ત્યાગ (થાય), આના આદરમાં રાગનો ત્યાગ થઈ જાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

દષ્ટિમાં ભગવાન પૂર્ણાનંદનો સ્વીકાર થતાં આખો પરમેશ્વરને આદર આપ્યો. દષ્ટિમાં પૂર્ણ આત્માના સ્વીકારથી આખા પરમેશ્વરને સ્વીકાર્યા. આત્માનો સત્કાર એટલે પરમેશ્વરનો સત્કાર કર્યો. અને રાગાદિના પરિણામ હેય હોવા છતાં દષ્ટિમાં તેનો ત્યાગ થઈ ગયો છે. આ નહિ, આ નહિ, આ નહિ. એટલે ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ રાગના ત્યાગરૂપ સ્વભાવના આદરરૂપ ધર્મ થઈ શકે છે. આહાહા! કહો, 'ચીમનભાઈ'! બરાબર છે કે નહિ આમાં? આહાહા..!

જુઓ! અહીં તો એણે જરી લખ્યું છે. 'તેનું સાધન પણ એક માત્ર પોતાના શુદ્ધ આત્મિક સ્વભાવનું દર્શન અથવા મનન છે.' લ્યો! આત્માનો સ્વભાવ ભગવાન જેવો છે એમ અંતરમાં બેસવું, સ્વીકાર જોઈએ ને? એક કોર રાગાદિનો લાભ માને, પૈસાનો લાભ માને તો આ સ્વભાવનો લાભ શી રીતે માની શકે?

ધૂળેય બહારમાં લાભ નથી. ક્યાં લાભ હતો? સમજાણું કાંઈ? પાંચ, પચાસ લાખ થયા, બે કરોડ, પાંચ કરોડ થયા એમાં આત્માને શું? એ તો જડ છે, એ ક્યાં એના આત્મામાં ગરી ગયા છે? મને મળ્યા એવી મમતાનો ભાવ, એ મમતાનો ભાવ એની પાસે છે અને હોવા છતાં સમતાનો પિંડ ચૈતન્ય એક બાજુ છે. એકલો વીતરાગીભાવ. સમતા વીતરાગી અકષાય સ્વભાવસ્વરૂપ આત્મા છે. કહે છે કે, આવી મમતાના કાળમાં પણ સમતાનો પિંડ ચાલ્યો ગયો છે? બસ! તારો સ્વીકાર અહીં જોઈએ અને આનો અસ્વીકાર જોઈએ. સમજાણું કાંઈ?

‘અણુદિણુ જિણુ દેવ જ્ઞાયહિ’ જુઓ! ‘અને રાત દિવસ જિનેન્દ્ર દેવનું ધ્યાન કરે છે...’ જિનેન્દ્રનો અર્થ વીતરાગ. એ વીતરાગભાવનું ધ્યાન (કરે છે), અંદર એની લગની લાગી છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં જિનેન્દ્ર એટલે વીતરાગ આત્મા. વીતરાગ ભગવાન અને આત્મામાં કાંઈ ફેર વસ્તુમાં નથી. એવું સમકિતી ગૃહસ્થાશ્રમમાં, ધંધામાં, હજારો રાણીના વૃંદમાં પડ્યો (હોય). સમજાય છે કાંઈ? છતાં ‘અણુદિણુ’ ‘રાત દિવસ જિનેન્દ્ર દેવનું ધ્યાન કરે છે...’ વીતરાગ વીતરાગ, એના આદરવામાં સ્વભાવમાં શુદ્ધતા, શુદ્ધતા, શુદ્ધતા આદરણીય છે, અશુદ્ધતા આદરણીય નથી. આવું ન હોય તો સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન જ ન હોય. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનમાં આવું હોય તો ધર્મ થઈ શકે છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

સાધન પણ પોતાનું પોતામાં છે. ગોતવા જાવું પડે એમ છે? કે, હવે આનો-મોક્ષનો ઉપાય શું? ઉપાય કોણ? તું. તારી સામું જો અને એમાં ઠર, એ ઉપાય. સમજાણું કાંઈ? પણ વાત એ (છે) કે એને મહિમા આવતી નથી. એને કાંઈક બહારનું આ કરું ને આ કરું ને આ કરું, આ હોય ને આ હોય ને આ હોય. જે એનામાં નથી એ હોય તો મને લાભ થાય. આ જુઓને! હૈં? આહાહા...! પૈસા, લક્ષ્મી ખર્ચીએ, દહાડા કરીએ, દેરાસર કરીએ, રથયાત્રા કાઢીએ, પાંચ-દસ લાખ પ્રભાવના કરીએ તો અંદર ધર્મ થાય. પણ એ ચીજ તો પર છે. એમાં તારો કદાચિત્ શુભભાવ થયો તો એ શુભ પર છે, એ આત્મામાં નથી. એટલે પરને પર તરીકે, હેય તરીકે જાણ્યા વિના ઉપાદેય તરીકે ચિદાનંદનું જ્ઞાન એને યથાર્થ થઈ શકે નહિ અને ઉપાદેય તરીકે આને આદરણીય જાણ્યો. રાગાદિ હેય તરીકે વર્તે પછી એમાં લાભનું કારણ કહે તો એ તો નુકસાનનું કારણ છે. શુભ-અશુભભાવ થાય એ નુકસાનનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? સમજાણું આમાં?

આ રોટલો એકલો હોય તો તો પછી ખાય જશું તો કાલે ક્યાંથી લાવવો? પણ આ તો ખજાનો ખૂટે એવો નથી, એવો ખજાનો તારી પાસે છે, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

ગૃહસ્થાશ્રમમાં એકદેશ, એક ભાગરૂપે તો સાધન થઈ શકે ને? મોટો ભાગ-સાધન મુનિ કરે. મોટા ભાગનું સાધન મુનિ કરે. મુનિ એટલે આ બહારના ત્યાગી એ મુનિ નથી, કહે છે. અંતરના સ્વરૂપમાં શુદ્ધ ચિદાનંદનું ભાન થઈને ખૂબ ઠરે છે અંદર, ઉગ્ર આનંદને વેદે, મોટો ભાગ-સાધન ઈ કરે. આ બાહ્ય ક્રિયાકાંડી છે એ તો સાધુ છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ? અંતરમાં આત્મા શુદ્ધ આનંદકંદનું પૂર્ણાનંદનો આદર કરી એમાં ખૂબ લીનતા (કરે) અને બિલકુલ રાગનો ઘણો અભાવ (થયો હોય) એવી સ્વભાવની દશાને ઊંચા મોક્ષના માર્ગનો ભાગલો કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! મોટો ભાગ ઈ લ્યે પણ નાનો ભાગ આને મળે એવો છે કે નહિ? ‘શશીભાઈ’! પણ ઈ પણ હજી ખબર નથી. બહારથી નવરા બેઠા હોય, નવરા થાય તો આ...હા...હા...! જુઓને! બિચારા કેવા (ત્યાગી છે)! પણ ઈ બધા રખડનારા

મિથ્યાદષ્ટિ છે, તને ખબર નથી. એ દેહની ક્રિયા હું કરું છું, આ રાગાદિ દયા ભાવ, પુણ્યના, ભક્તિના (ભાવ) આવે એ મને ધર્મ છે એમ માનનારા અનંત વીતરાગી પરમેશ્વર આત્મા, એનો અનાદર કરે છે. એને ત્યાગ એકે અંશનો છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ‘રતનલાલજી’! આહાહા..!

જ્યાં દષ્ટિમાં એકલો ચૈતન્યપ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ જ્યાં આદરણીયમાં પડ્યો છે એને આખો સંસાર ઉદયભાવ દષ્ટિમાં ત્યાગપણે વર્તે છે. એ મોટો ત્યાગી થયો. મિથ્યાદર્શનનો ત્યાગ થતાં, આત્માનો આદર થતાં એને બધાનો ત્યાગ થઈ ગયો. આવા ત્યાગ વિના બાહ્યના ક્રિયા, ત્યાગ છોડીને, અંદરમાં રાગનો ભાવ, દયા, વ્રતનો આવે, એનાથી મારું કલ્યાણ થાય, એ મૂઢે આખો ત્યાગ કર્યો છે—આત્માનો. રાગનો નહિ, પાપનો નહિ, એણે ત્યાગ કર્યો છે આત્માનો. ‘મોહનભાઈ’! એ ત્યાગ કર્યો છે એણે ભગવાનઆત્માનો. અને જ્ઞાનીએ ત્યાગ કર્યો છે આખા રાગાદિ વિકલ્પ(નો). જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એ ભાવનો પણ દષ્ટિમાં ત્યાગ છે. આવી ત્યાગ અને ગ્રહણની દષ્ટિ(ની ખબર ન મળે). અહીં ત્યાગ-ગ્રહણ કીધું ને? હેય-ઉપાદેય કીધું હતું ને? હેય-ઉપાદેય શબ્દમાં અંદરમાં આટલું પડ્યું છે, હોં! સમજાણું કાંઈ?

અંતરમાં... પ્રભુ અંતરમાં બિરાજે છે અને એનું સાધન પણ રાગથી દૂર (એવું) અંદર સાધન નજીક છે. અંતરમાં એકાગ્ર થવું તે એનું સાધન છે. હવે આવા સાધનને અને આવા સાધનના ધ્યેયને ન જાણે, એને આ હેય અને આ ઉપાદેય તો જ્ઞાનમાં વર્તતું નથી. એટલે એને આત્માનો ત્યાગ વર્તે છે પણ રાગનો ત્યાગ દષ્ટિમાં નથી. ધર્મીજીવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં પડ્યા, છન્નુ હજાર સ્ત્રીના વૃંદમાં (હોય)... સમજાણું કાંઈ? છન્નુ હજાર સ્ત્રીના ભોગમાં પડ્યો હોય. સમકિતી છન્નુ હજાર પદમણી જેવી સ્ત્રીના ભોગમાં (હોય), એ ભોગને કાળે પણ અંદર દષ્ટિમાં (તેનો) ત્યાગ વર્તે છે. મારો આનંદપ્રભુ મારી પાસે છે. અરે...રે...! આ સમાધાન થતું નથી એટલે રાગ આવે છે. એ અસ્થિરતાને હેય તરીકે જાણે છે અને આખો ભગવાન આનંદમૂર્તિ તેને ઉપાદેય તરીકે જાણે છે. અને બીજે જ ક્ષણે ધ્યાનમાં આવી જાય તો અતીન્દ્રિય આનંદનું ધ્યાન પણ કરી લે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એક કોર આમ ભોગની વાસનાના વિકલ્પમાં દોરાય ગયો હતો, છતાં અંદર દોર તો પડ્યો છે, અંદર દોર પડ્યો છે આત્મા ઉપર. આ ભગવાનઆત્મા મારો સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એ જ મારે આદરણીય છે. સમજાણું કાંઈ? એવા સ્વરૂપમાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ સ્વસ્વરૂપ આખું છે એને કોઈ કેમ આદરણીય નથી કરી શકતો? એમ કહે (છે). એ તો પોતાના સ્વરૂપનું એનું માહાત્મ્ય નથી એટલે વિકાર અને પરના માહાત્મ્યમાં એની નજરું ગઈ છે તેથી મિથ્યાત્વમાં પડેલો અનાદિથી પરનું માહાત્મ્ય કરે છે. પણ જ્યાં સ્વના માહાત્મ્ય ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યાં છતાં આવ્યા, આ ભગવાન એક જ મારો અખંડાનંદ પ્રભુ, એ મારે

ઠરવાનું સ્થાન, વિશ્રામનું ધામ, એ ઠરવાનું સ્થાન, વિશ્રામનું સ્થાન હોય તો આત્મા છે. એમ જેણે અંતર દષ્ટિ અને જ્ઞાનમાં નિર્ણય કર્યો એણે આખો રાગાદિ (ભાવ), જે ભાવે પૂજા, ભક્તિ થાય એ ભાવને પણ ત્યાગબુદ્ધિએ દેખે છે. આદરબુદ્ધિએ દેખતો નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! લ્યો, ભઈ! ઘણો વખત થઈ ગયો, હોં! આટલામાં ચાલીસ મિનિટ થઈ.

અહીં તો કહે છે, પ્રભુ! તું છો કે નહિ? છો તો કેવડો છો? અનંતા ગુણનો દરિયો છો, જ્ઞાનસ્વરૂપે ભરિયો છો, આનંદનો તું કંદ છો, વીર્યની તું કાતળી છો, શાંતિનો તું સાગર છો, અનંત પુરુષાર્થના વીર્યથી ભરેલો પદાર્થ છો, સ્વચ્છતાનું ધામ છો, પ્રભુત્વના પરમેશ્વરના અનેક એવા અનંત ગુણમાં, એક એક ગુણમાં પ્રભુતાથી ભરેલો એ પ્રભુ તું છો. સમજાણું કાંઈ? આવા પ્રભુત્વથી ભરેલા ભગવાનને જેણે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં જેણે સ્વીકાર કર્યો એ અનંતકાળથી જેનો ત્યાગ વર્તતો (હતો) તેને ગ્રહણ કર્યો. અને અનંતકાળથી રાગાદિ, પુણ્યાદિના પરિણામને ગ્રહણ કરવાયોગ્ય માનતો હતો તેના ત્યાગમાં વત્યો. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘અણુદિણુ જ્ઞાયહિ’ પાછું ‘જ્ઞાયહિ’ શબ્દ છે ને? જિનેન્દ્રદેવનું ધ્યાન કરે છે. એટલે? શુદ્ધાત્માની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન તો નિરંતર છે પણ કોઈ વખતે ધ્યાનમાં પણ અંદર સ્થિર થઈ જાય છે. જુઓ! આ ગૃહસ્થીને ધ્યાન કીધું. ‘અણુદિણુ જ્ઞાયહિ’ ઓલા કહે, ગૃહસ્થીને ન હોય. અહીં જુઓ (શું કહે છે?). ‘ગિહિવાવાર પરઢિઆ હેયાહેચ મુણંતિ। અણુદિણુ જ્ઞાયહિ’ રાત-દિન એની પરિણતિ શુદ્ધ વર્તતી હોય છે. શુદ્ધ આત્મા, પૂર્ણાનંદનો આત્મા એ ભગવાન સ્વરૂપે પ્રભુ, એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાનની શુદ્ધ પરિણતિ એટલે અવસ્થા કાયમ વર્તે અને કોઈ વખતે ધ્યાન પણ નિર્વિકલ્પ થઈ જાય. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ ક્યાં આત્મા ફીટીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં વિકારમય થઈ ગયો છે? ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલો આત્મા ક્યાં જડ અને શરીરરૂપે થઈ ગયો છે? તો જે રૂપે થયો નથી તેનો ત્યાગ શું કરવો? હવે રાગરૂપે જરી પર્યાયમાં વિકારપણે થયો છે, એ વિકારથી (ભિન્ન) ત્રિકાળ સ્વભાવની દષ્ટિ થતાં, (એ) વિકાર પણ હું નથી એમ દષ્ટિ થતાં એમાં વિકારનો દષ્ટિમાં ત્યાગ વર્તે છે. સમજાણું કાંઈ? અને એને ધ્યાન વર્તે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ ધ્યાન (વર્તે છે). જેને લક્ષમાં લીધો છે, જેનો આદર કર્યો છે, એમાં વારંવાર ઠરવાની નિર્વિકલ્પતા, ધ્યાન પણ એને આવે છે. કેમકે એ પ્રયોગ છે. સામાયિકમાં.. આ સામાયિક લોકોની નહિ, હોં! સ્વરૂપ શુદ્ધ છે એવો અનુભવ થઈને દષ્ટિ, જ્ઞાન થયા તો સામાયિકમાં પ્રયોગ કરે છે કે, હું પરમાત્મા છું તો પર્યાયમાં ઉપયોગમાં રહી શકું છું કે નહિ? એનો અજમાયશ અને પ્રયોગ એનું નામ સામાયિક છે અને એ દરરોજની. અને પંદર દિ’એ મહિને પૌષધ એકદમ ચોવીસ કલાકમાં પ્રયોગ કરે કે આત્મા ત્યાં રહી શકે છે કે નહિ? અંદર સ્વરૂપમાં કેટલો (રહી શકે છે)? એની અજમાયશનો પ્રયોગ તેને પૌષધ કહે છે. એ..

‘ભગવાનભાઈ’! હેં? આ વાત છે. સામાયિક, પૌષ્ઠ અને છેલ્લે સંથારો. એ પછી દેહના ત્યાગ કાળે નિર્વિકલ્પમાં આનંદમાં હું ક્યાં રહી શકું છું? તેટલો ભવના અભાવના કાળે ભવના અભાવની ચીજમાં સ્થિરતા કેટલી રહે છે? એટલો પ્રયોગ કરવો તેને સમાધિમરણ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આજે તો બધું ગૃહસ્થાશ્રમનું આવ્યું, હોં! આહાહા...! એ... ‘વજુભાઈ’! આ માળા રાડ્યું પાડે છે ને એટલે.

‘ગિહિવાવાર પરદિઆ હેયાહેહ મુળંતિ’ પ્રભુ! તું ક્યાં ખોવાઈ ગયો છો કે જેથી તને હાથ ન આવે. આહાહા...! ભગવાન આખો આત્મા, ચૈતન્યના તેજના પૂરના નૂરથી ભરેલો એવું ચૈતન્યતત્ત્વ ઇ ક્યાં ગયું છે પ્રભુ! કે તારી નજર ત્યાં પડતી નથી? નજર ત્યાં પડતાં એ ચૈતન્યના પૂરનો આદર થતાં એને સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન થાય છે, તે કાળે ગૃહસ્થાશ્રમમાં આ દયા, દાન, વ્રતાદિના પરિણામ ઊઠે તેનો એ દષ્ટિમાં ત્યાગ વર્તે છે. સમજાણું કાંઈ?

ધર્મીજીવને આત્માના શુદ્ધ પરમાનંદના આદરમાં રાગ છતો (હોવા છતાં) સ્વભાવમાં અછતો કલ્મ છે. અજ્ઞાનીને રાગ ને પુણ્યના આદરમાં ભગવાન છતો ત્રિકાળનાથ બિરાજે (છે) તેને અછતો કર્યો છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કહો, ‘મનસુખભાઈ’! કહો, હવે ગૃહસ્થાશ્રમમાં ધર્મ થઈ શકે કે નહિ? કે, ત્યાગી થાય, બાવા થાય ત્યારે થાય? અરે...! તને ખબર નથી, આત્મા બાવો જ છે. એના સ્વરૂપમાં કયો રજકણ પેસી ગયો છે એકે? એકે રજકણ. પછી આ તો રાગની પર્યાય છે. પણ એક રજકણ, શરીર, વાણી, મનનો કોઈ રજકણ આત્મામાં છે? રજકણ આત્મારૂપે થયો છે? અને આત્મા ગમે એટલો પ્રયત્ન કરે તો રજકણને આત્મારૂપે કરી શકે? કહો. અને રજકણો ગમે એટલા અંદર પલટે તો આત્મારૂપે થઈ શકે? હવે રહ્યો, રાગ. હવે રહ્યો અંદર પુણ્ય અને પાપનો રાગ. એ તો કૃત્રિમ મેલ, ક્ષણિક મેલ છે. એ પૂર્ણાનંદમાં એ મેલ પેસી જાય? અને નિર્મળાનંદ ભગવાન એ મેલરૂપે થઈ જાય? સમજાણું કાંઈ?

શુભ અને અશુભ રાગ જે છે, એ બેય મેલ છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રાનો ભાવ શુભરાગ એ મેલ છે. હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ, એ અશુભરાગરૂપી મેલ છે. એ ભગવાન, એ મેલની પાછળ નિર્મળાનંદ પ્રભુ બિરાજે છે. એ નિર્મળાનંદનો નાથ એ મેલરૂપે થાય? અને મેલનો કણ તે નિર્મળાનંદ, પૂર્ણાનંદમાં પેસી જાય? આહાહા...! એ... ‘રતીભાઈ’! એમ ને એમ ગાડું હંકાવે રાખ્યું છે, અંધારે.. અંધારે. શું આત્મા? શું માર્ગ? ક્યાં કરવો? ક્યાં છોડવું? શું છોડવું? કંઈ વિવેક ન મળે અને કહે કે, અમે કાંઈક ધર્મ કરીએ છીએ. ધૂળમાંય ધર્મ નથી.

હવે શું કહે છે? ‘લહુ ણિવ્વાણુ લહંતિ’ અહીં તો હજી ગૃહસ્થાશ્રમનું વજન આપે છે. અહીં ગૃહસ્થાશ્રમની વાત ચાલે છે ને? ‘ગિહિવાવાર પરદિઆ હેયાહેહ મુળંતિ । અણુદિણુ જ્ઞાયહિ દેહ જિણુ લહુ ણિવ્વાણુ લહંતિ ।’ અલ્પકાળમાં એ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા આત્મજ્ઞાની—

ધર્મી આત્માના ઉપાદેયને જાણનારા, રાગાદિને હેયને જાણનારા એ અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાનરૂપી નિર્વાણને પ્રાપ્ત કરશે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા કરશે, એમ કહે છે. આહાહા...! હૈં? કહો, સમજાણું? એ અઢારમી (ગાથા પૂરી) થઈ.

એક ‘તપ’નો શબ્દ લેવો છે. ઓલા છ બોલ છે ને? છ છે ને? શ્રાવકના કર્તવ્ય. દેવપૂજા, ગુરુભક્તિ, સ્વાધ્યાય, સંયમ ને તપ. એમાં સ્વાધ્યાયમાં ‘તત્ત્વજ્ઞાનપૂર્ણ આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રો વાંચવા...’ એ લખ્યું. અને તપમાં ‘પ્રાતઃકાળે અને સંધ્યાકાળે થોડા સમય સુધી આત્મધ્યાનનો અભ્યાસ કરવો,...’ એને તપ કહેવામાં આવે છે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં તપનું કર્તવ્ય. ગૃહસ્થાશ્રમમાં તપનું કર્તવ્ય એટલે શું? સમજાણું કાંઈ? ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકને માટે સમકિતી જીવને ષટ્ કર્મના શુભરાગભાવ હંમેશાં આવે છે, એમ ત્યાં શાસ્ત્રમાં વર્ણન છે. દેવપૂજા, ગુરુસેવા.. સમજાણું કાંઈ? સ્વાધ્યાય, સંયમ, તપ ને દાન. તો કહે છે કે, તપ કરે એટલે શું? કે, હંમેશાં જરી ધ્યાનનો પ્રયોગ કરે. વિકલ્પથી પહેલો વિચાર કરે. એ વ્યવહાર ષટ્કર્મ થયું અને અંદરમાં એકાગ્ર થાય. અંદર ધ્યાનનો પ્રયોગ કરે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલો સમકિતી અંતર આનંદના ધ્યાનનો પ્રયોગ કરી અને અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન કરે એ નિશ્ચય આવશ્યક કર્મ થયું. અને હું ધ્યાન કરું એવો વિકલ્પ ઊઠ્યો તો તે વ્યવહાર ષટ્કર્મ થયું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! લ્યો, એ વાત થઈ. પછી તો ઘણું લાંબુ કર્યું છે, હોં! હવે ૧૯ ગાથા.

જિનેન્દ્રનું સ્મરણ પરમ પદનું કારણ છે.

જિણ સુમિરહુ જિણ ચિંતવહુ જિણ જ્ઞાયહુ સુમણેણ ।

સો જ્ઞાહંતહ પરમપત્ત લભ્મહુ એકકલ્પણેણ ॥૧૯॥

જિન સમરો, જિન ચિંતવો, જિન ધ્યાવો મન શુદ્ધ;

તે ધ્યાતાં ક્ષણ એકમાં, લહો પરમપદ શુદ્ધ. ૧૯.

અન્વયાર્થ :- (સુમણેણ) શુદ્ધ ભાવથી (જિણ સુમિરહુ) જિનેન્દ્રનું સ્મરણ કરો, (જિણ ચિંતવહુ) જિનેન્દ્રનું ચિંતવન કરો, (જિણ જ્ઞાયહુ) જિનેન્દ્રનું ધ્યાન કરો. (સો જ્ઞાહંતહ) એવું ધ્યાન કરવાથી (એકકલ્પણેણ) એક ક્ષણમાં (પરમપત્ત લભ્મહુ) પરમપદ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે.

‘જિનેન્દ્રનું સ્મરણ પરમ પદનું કારણ છે.’ ૧૯, ૧૯.

જિણ સુમિરહુ જિણ ચિંતવહુ જિણ જ્ઞાયહુ સુમણેણ ।

સો જ્ઞાહંતહ પરમપત્ત લભ્મહુ એકકલ્પણેણ ॥૧૯॥

હે આત્મા! વીતરાગ પરમેશ્વર અને તારો આત્મા, બેના સ્વભાવમાં કાંઈ ફેર નથી.

પર્યાય-અવસ્થામાં, હાલતમાં, દશામાં (ફેર છે). ભગવાનની દશા પૂર્ણ નિર્મળ થઈ ગઈ, તારી દશામાં રાગનો મેલ છે, પણ વસ્તુના સ્વભાવમાં અને ભગવાનના સ્વભાવમાં કોઈ ફેર નથી. આહાહા...! તો કહે છે, ‘શુદ્ધ ભાવથી...’ જુઓ! ‘સુમણે’નો અર્થ કર્યો. ‘શુદ્ધ ભાવથી જિનેન્દ્રનું સ્મરણ કરો,...’ ભગવાનઆત્મા...! જેમ સગાંવડાલાને યાદ કરે છે ને? પાપ કર્યું હોય તો યાદ કરે છે કે નહિ? પુણ્ય કર્યું હોય તો યાદ કરે છે કે નહિ? કોઈની સાથે બહુ સ્નેહ થયો હોય તો યાદ કરે છે કે નહિ? એમ ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની મૂર્તિ પરમેશ્વર કેવળજ્ઞાનીએ આત્મા જોયો છે, એવો જેને શ્રદ્ધા, જ્ઞાનમાં બેઠો, એવા ધર્મીજીવ એનું વારંવાર સ્મરણ કરે છે. રાગનું નહિ, નિમિત્તનું નહિ, સંયોગનું નહિ. સમજાણું કાંઈ?

‘શુદ્ધ ભાવથી જિનેન્દ્રનું સ્મરણ કરો,...’ જિનેન્દ્ર એટલે આત્મા, હોં! આહાહા...! એ ગાથામાં આવે છે. એ તો કહેવા ઇ માગે છે, ન્યાં ક્યાં પરની વાત છે? જિનેન્દ્ર ભગવાનઆત્મા, એનો સ્વભાવ વીતરાગનો ઈન્દ્ર ઈશ્વર છે. વીતરાગી ઈશ્વર આત્મા. કેમ બેસે? રાંકો થઈને બેઠો, એક બીડી વિના ચાલે નહિ, સરખી અડદની દાળ હદડી ન થઈ હોય તો ચાલે નહિ, હેં? એક આબરૂમાં જરી થોડી ખામી આવે તો હં.. થઈ જાય. ‘રતીભાઈ’! હેં? આમ થઈ જાય, નિરાશ થઈ જાય. અરે...! ધક્કો લાગી ગયો, આબરૂમાં ધક્કો (લાગી ગયો). પણ મોટી આબરૂમાં ધક્કો લાગ્યો છે અનાદિનો.

ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, જિનવર સરખો આત્મા, આ એને રાગવાળો માનવો મોટું કલંક લાગ્યું છે તને. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? જુઓ! લખ્યું છે એણે, હોં! ‘જિનેન્દ્રના સ્વભાવમાં અને પોતાના આત્માના મૂળ સ્વભાવમાં કોઈ જાતનું અંતર નથી.’ ‘જિન ચિંતવો...’ ચિંતવન કરો. ભગવાનઆત્મા વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ આત્મા અંદર છે. એનું ચિંતવન કર ને! આ રાગ ને દયા, દાન, વ્રતાદિના વિકલ્પ છે એ તો છોડવા લાયક છે. એને વારંવાર યાદ શું કરવા કરે છે? આવે તોય યાદ શું કરવા કરે છે? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

જિનેન્દ્ર પ્રભુ આત્મા... કેમકે દરેક ગુણ વીતરાગ સ્વભાવના ઈશ્વરવાળા ગુણો છે. એવો જિનેન્દ્ર પ્રભુ આત્મા, સાક્ષાત્ વસ્તુ તરીકે છે. એની દશામાં પ્રગટતા કરવા માટે એવા જિનેન્દ્ર ભગવાનનું એકાગ્ર થઈને ધ્યાન કરવું એ પ્રગટ જિનેન્દ્ર થવાનો ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ? બીજો જિનેન્દ્ર ભગવાન આપી દેતા નથી, હોં! કોઈ કર્તા નથી તે આપી દેવે. આહાહા...! ઇ પરઈશ્વર પાસે તારું ઈશ્વરપણું નથી પડ્યું. તારું ઈશ્વરપણું તારામાં પડ્યું છે અંદર. જ્ઞાનઈશ્વર, દર્શનઈશ્વર, આનંદઈશ્વર, સ્વચ્છતાઈશ્વર, પ્રભુતાઈશ્વર, અસ્તિત્વઈશ્વર, વસ્તુત્વઈશ્વર એવા અનંતા ઈશ્વરનો ધણી આત્મા છે. શી રીતે એને (બેસે)? કોઈ દિ’ આત્મા શું એની ખબર ન મળે અને આ કરો, આ કરો, આ કરો. પૂજા કરો, ભક્તિ કરો, દયા કરો ને દાન કરો. થઈ જશે ધર્મ. ધૂળમાંય ધર્મ નથી. સાંભળને હવે. એ તો રાગની મંદતા હોય તો કંઈક પુણ્ય બાંધે અને ચાર ગતિમાં ચોરાશીના ધોકા ખાશે. ‘શાંતિભાઈ’! આહાહા...!

પરમેશ્વર ઘરે બિરાજે અને એનો આદર ન કરે અને એક વાઘરણ આમ સડેલા રોગવાળી હોય એનો આદર કરે, આવ.. આવ.. આવ. ભગવાન બિરાજે. આમ બે ચીજ સામે છે. એક પરમાત્મા બિરાજતા હોય. આહાહા..! ‘ઋષભદેવ’ લ્યોને! છ મહિના અને બાર મહિને આહાર લેવા આવ્યા ને? ‘શ્રેયાંસકુમાર’ને ઘરે. આહાહા..! પ્રભુ! પધારો.. પધારો.. પધારો. અમારા આંગણા ઉજળા (છે). એ વખતે કોઈક વાઘરણ (નીકળે), હલકા ક્ષય રોગવાળી અને સોળ રોગવાળી બાઈ આવી હોય એનો આદર કરે.

એમ ભગવાન ત્રણલોકનો નાથ પરમાત્મા પોતે સમીપમાં પોતે બિરાજે છે. એનો આદર ન કરતાં પુણ્ય ને પાપ, ભિખારી જેવા મેલ વિકાર ને ધૂળ આ શરીરાદિ, એનો સત્કાર કરે એ તે કાંઈ વિવેકી કહેવાય નહિ. સમજાણું કાંઈ?

‘જિન સમરો,...’ સ્મરણ કરો એટલે એને વારંવાર યાદ કરો. આહાહા..! એ તો પહેલો ભાળ્યો છે ને! ભાળ્યા વિના શું (યાદ કરે)? ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય છે, પુણ્ય-પાપના રાગ તે મેલ છે, શરીરાદિ ક્રિયાઓ, આ જડની, માટીની-ધૂળની એમ જેને પહેલો વિવેક સમ્યગ્જ્ઞાનમાં પ્રગટ્યો છે, દર્શન કર્યું, ધારણા થઈ છે એમાંથી સ્મરણ કરે છે, એમાંથી યાદ કરે છે. શું સમજાણું આમાં? આ સ્મરણ એટલે શું? આ જાતિસ્મરણ, એનો અર્થ શું છે? ઇ પૂર્વે ધાર્યું હતું એમાંથી યાદ આવવું. એમ આ આત્માને પહેલો ધાર્યો હતો કે, આ પવિત્ર અને શુદ્ધ છે, વિકાર વિનાનો છે. એવું શ્રદ્ધા ને જ્ઞાનમાં ધાર્યું હતું એને વારંવાર યાદ કરવું એને આત્માનું સ્મરણ કહેવાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

વીસ વર્ષનો છોકરો આમ બે વર્ષના પરણેતરે મરી ગયો હોય તો પછી એની મા એવી રોવે.. એ.. દીકરા! ક્યાં ગયો? એક મા તો એની પાછળ મરી ગઈ. છ મહિનાના પરણેતરે છોકરો મરી ગયો. ગૃહસ્થ માણસ, દસ લાખના રૂપિયાના આસામી. એની મા છ મહિનાના (પરણેતરે) ઓલો મરી ગયો એટલે રોઈ રોઈ મરી ગઈ. આખો દિ’ યાદ કરે. એનો ધણી કહે, પણ શું કામ (રોવે છે)? હવે ગયો, પૈસા છે, ખાવાનું સાધન છે અને બીજો છોકરો આપણે છે. પણ એ બારણું બંધ કરીને અંદર ખાટલામાં રોતી જ હોય. જો કોઈ જોવા જાય (તો) હિબકે હિબકે રોતી હોય. ઇ યાદ કરે, એમ મારું કહેવું છે. એને યાદ કરે. આનું નામ સ્મરણ. હોળી માંડી આની.

આ ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ નજીકમાં બિરાજે છે ને આનંદનો કંદ પ્રભુ, એના સ્મરણ કર ને વારંવાર! ઓલી હોળીના સ્મરણ કર્યે આવે એવું છે? આનું સ્મરણ કર્યે પ્રગટ થાય એવો છે. ‘પ્રવીણભાઈ’! હૈં? આ તો બધા ભાવો ભઈ અંદર ઘણા ભર્યા હોય, થોડા થોડા આવે. આ તો આચાર્યોના શબ્દો છે ને! એકદમ માર્મિક છે ને!

વીતરાગભાવને યાદ કર, એમ કહે છે. લ્યો! બીજી લીટી. આ અંદર રાગ ને પુણ્યભાવના આવે એને યાદ ન કર, છોડી દે લક્ષમાંથી. એ યાદ કરવા જેવા નથી. ઝેરને યાદ કરવા

જેવા નથી. પુણ્ય-પાપના ભાવ એ યાદ કરવા જેવા નથી. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા પવિત્રનું ધામ પ્રભુ તે યાદ કરવા જેવું છે, સ્મરણ કરવા જેવું છે. એનું સ્મરણ તને હિતનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ? 'ચિંતવન કરો,...' બીજો શબ્દ છે ઇ આવશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

જ્ઞાયકસ્વભાવ સમજે તો ક્રમબદ્ધપર્યાય સમજાય!

જુઓ, આમાં જ્ઞાયકસ્વભાવ તરફથી લેવાનું છે. જ્ઞાયક તરફથી લ્યે તો જ આ ક્રમબદ્ધપર્યાયની વાત યથાર્થ સમજાય તેવી છે. જે જીવ પાત્ર થઈને પોતાના આત્માને માટે સમજવા માંગતો હોય તેને આ વાત યથાર્થ સમજાય તેવી છે. બીજા ધીઠાઈવાળા જીવો તો આ સમજ્યા વિના ઊંધું લ્યે છે ને જ્ઞાયકસ્વભાવના નિર્ણયનો પુરુષાર્થ છોડીને ક્રમબદ્ધપર્યાયના નામે પોતાના સ્વછંદને પોષે છે. જેને જ્ઞાનની શ્રદ્ધા નથી, કેવળીની પ્રતીત નથી, અંતરમાં વૈરાગ્ય નથી, કષાયની મંદતા પણ નથી, સ્વછંદતા છૂટી નથી ને ક્રમબદ્ધપર્યાયનું નામ લ્યે છે એવા ધીઠ-સ્વછંદી જીવની અહીં વાત નથી. આ ક્રમબદ્ધપર્યાય સમજે તેને સ્વછંદ રહે જ નહિ, તે તો જ્ઞાયક થઈ જાય. ભગવાન! ક્રમબદ્ધપર્યાય સમજાવીને અમે તો તને તારા જ્ઞાયક આત્માનો નિર્ણય કરાવવા માંગીએ છીએ અને આત્મા પરનો અકર્તા છે એ બતાવવા માંગીએ છીએ. જો તારા જ્ઞાયકસ્વભાવનો નિર્ણય ન કર તો તું ક્રમબદ્ધપર્યાયને સમજ્યો જ નથી.

જીવ ને અજીવ બધા પદાર્થોની ત્રણેકાળની પર્યાયો ક્રમબદ્ધ છે, તે બધાને જાણ્યું કોણે?—સર્વજ્ઞદેવે.

‘સર્વજ્ઞદેવે આમ જાણ્યું’ એમ સર્વજ્ઞતાનો નિર્ણય કોણે કર્યો?—પોતાની જ્ઞાનપર્યાયે.

વર્તમાન જ્ઞાનપર્યાય અલ્પજ્ઞ હોવા છતાં તેણે સર્વજ્ઞતાનો નિર્ણય કોની સામે જોઈને કર્યો?—જ્ઞાનસ્વભાવની સામે જોઈને તે નિર્ણય કર્યો છે.

આ રીતે જે જીવ પોતાના જ્ઞાયકસ્વભાવના નિર્ણયનો પુરુષાર્થ કરે છે તેને જ ક્રમબદ્ધપર્યાયનો નિર્ણય થાય છે અને તે જીવ પરનો ને રાગનો અકર્તા થઈને જ્ઞાયકભાવનો જ કર્તા થાય છે. આવા જીવને જ્ઞાનસ્વભાવના નિર્ણયમાં પુરુષાર્થ, સ્વકાળ વગેરે પાંચે સમવાય એક સાથે આવી જાય છે.

(આત્મધર્મ - ઓગસ્ટ ૨૦૦૮)